

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยตามแนวคิดการศึกษาเชิงธรรมชาติวิทยา (Naturalistic Inquiry) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้บริการปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค วิธีการแก้ไขปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการให้บริการในคลินิกสุขภาพเด็กดี โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

สถานที่ศึกษา

สถานที่ศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้คือ คลินิกสุขภาพเด็กดีในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่คัดสรร ซึ่งสังกัดศูนย์อนามัยแห่งหนึ่งของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ศูนย์อนามัย เป็นหน่วยงานซึ่งสังกัดกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีหน้าที่ในการศึกษาวิเคราะห์ วิจัย และพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีระบบกลไกและมาตรฐานส่งเสริมสุขภาพในระดับพื้นที่ที่รับผิดชอบ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น เผยแพร่ความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในระดับพื้นที่ที่รับผิดชอบ สนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ท้องถิ่นและภาคีที่เกี่ยวข้องทุกระดับในการส่งเสริมสุขภาพและการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ รวมทั้งปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ศูนย์อนามัยแห่งนี้ แบ่งการบริหารงานเป็น 4 กลุ่มงาน ดังนี้คือ

1. ฝ่ายบริหารงานทั่วไป
2. กลุ่มงานสนับสนุนวิชาการ
3. กลุ่มงานพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม
4. กลุ่มโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ที่เป็นสถานที่ศึกษาในครั้งนี้ เป็นกลุ่มงานหนึ่งของศูนย์อนามัย เป็นโรงพยาบาลขนาด 30 เตียง ซึ่งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพแห่งนี้ ได้แบ่งการบริหารงานออกเป็น

1. เทคนิคบริการทางการแพทย์
2. งานทันตกรรม
3. งานเภสัชกรรม

4. งานเวชศาสตร์ชั้นสูงและรังสีวินิจฉัย
5. งานการพยาบาล
6. งานส่งเสริมสุขภาพ

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ แบ่งการบริการออกเป็น

1. งานบริการผู้ป่วยนอกและส่งเสริมสุขภาพ
2. งานบริการผู้ป่วยใน

คลินิกสุขภาพเด็กดี ที่เป็นสถานที่วิจัย เป็นส่วนหนึ่งของงานบริการผู้ป่วยนอกและส่งเสริมสุขภาพ มีเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน ประกอบด้วย แพทย์ จำนวน 1 คน พยาบาลวิชาชีพ จำนวน 2 คน พยาบาลเทคนิค จำนวน 2 คน ให้บริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคแก่เด็กปฐมวัยที่มีอายุระหว่างแรกเกิดถึง 5 ปี เปิดบริการในวันอังคาร วันศุกร์ ในเวลาราชการ เวลา 8.30 – 16.30 น. ซึ่งรายละเอียดเพิ่มเติมของสถานที่ศึกษา ผู้วิจัยจะกล่าวในบทต่อไป

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผู้ให้บริการ คือ ผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับคลินิกสุขภาพเด็กดีในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่คัดสรร ซึ่งผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยใช้หลักของการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีคุณสมบัติที่กำหนดดังนี้

1. เป็นแพทย์ พยาบาลวิชาชีพและพยาบาลเทคนิค ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับคลินิกสุขภาพเด็กดีในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่คัดสรร

2. ยินดีให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมการวิจัย

ผู้รับบริการ คือ บิดาหรือมารดาหรือญาติที่พาเด็กมารับบริการในคลินิกสุขภาพเด็กดีในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่คัดสรร ในปีที่ผ่านมามีเด็กมารับบริการทั้งหมด 974 คน ซึ่งผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยใช้หลักการของการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. เป็นบิดาหรือมารดาหรือญาติที่พาเด็กมารับบริการในคลินิกสุขภาพเด็กดีในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่คัดสรร

2. ไม่มีปัญหาด้านการได้ยิน การมองเห็น การพูด สามารถพูดและฟังภาษาไทยรู้เรื่องเข้าใจ

3. ยินดีให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมการวิจัย

เคร่งคัด ในการพิทักษ์สิทธิ และรักษาความลับ เพื่อช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกมีอิสระ ปลอดภัยไว้
วางใจและมีความเชื่อถือในตัวผู้วิจัย

6. ผู้วิจัยนัดเวลาและสถานที่เก็บข้อมูล โดยคำนึงถึงความสะดวกสบายของผู้ให้ข้อมูล
ซึ่งผู้วิจัยได้ไปพบผู้ให้ข้อมูลตามวัน เวลา สถานที่ตกลงกันไว้

7. ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 4 วิธีด้วยกัน คือ

7.1 การสัมภาษณ์ (Interviews) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interviews) โดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) ตามแนวคำถามที่สร้างไว้ ซึ่งผู้วิจัย
สัมภาษณ์แบบเป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูล ทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการคนละ 1 ครั้ง โดยใช้เวลา
ในการสัมภาษณ์เฉลี่ยคนละ 45 นาที และนอกจากนี้ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ
(Informal Interviews) ในขณะที่ผู้วิจัยสังเกตและเป็นการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม
ในผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ให้บริการคนละ 2 - 4 ครั้ง โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์เฉลี่ยครั้งละ 15 นาที

7.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) การสังเกตเป็นวิธี
ที่ผู้วิจัยใช้ร่วมกับการสัมภาษณ์ โดยการสังเกตสีหน้า ท่าทาง อากัปกริยา การแสดงออกของผู้ให้
ข้อมูล เพื่ออ่านใจผู้ให้ข้อมูล ทำให้ทราบความนึกที่ผู้ให้ข้อมูลไม่ได้บอกออกมาอย่างชัดเจน
นำไปสู่การตีความการถามคำถามต่อเนื่อง ให้เข้าถึงความหมายที่แท้จริง รวมถึงการสังเกตสิ่ง
ที่ต้องการศึกษาในขณะที่ผู้ให้บริการกำลังปฏิบัติงานดังนี้ การซักประวัติ การชั่งน้ำหนัก การวัด
ส่วนสูง วัดรอบศีรษะ วัดรอบอก การประเมินการเจริญเติบโตและการพัฒนาการ การให้ความรู้
เกี่ยวกับโภชนาการ ทันทดกรรม และการให้วัคซีน รวมทั้งสังเกตปฏิกิริยาของผู้รับบริการในขณะที่
ผู้รับบริการอยู่ตามจุดบริการต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้นนี้

7.3 การบันทึกภาคสนาม (Field Notes) ผู้วิจัยใช้ทั้งวิธีการจดบันทึกและการบันทึก
เทป โดยการบันทึกส่วนใหญ่เริ่มเมื่อสร้างสัมพันธภาพได้ระยะหนึ่ง เพื่อสร้างความไว้วางใจแก่
ผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งจดบันทึกสีหน้า ท่าทาง ลักษณะการพูด น้ำเสียง พฤติกรรมที่แสดงออกตาม
ความเป็นจริงโดยไม่ตีความเพิ่มเติมจากการจดบันทึกและที่บันทึกเทป

7.4 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องการศึกษาดังนี้ โครงสร้างและ
บทบาทหน้าที่กรมอนามัย ศูนย์อนามัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ข้อมูลทั่วไปของโรงพยาบาล
ส่งเสริมสุขภาพ นโยบายกรมอนามัย แผนงาน โครงการที่เกี่ยวข้องกับคลินิกสุขภาพเด็กดี
บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคลากรในคลินิกสุขภาพเด็กดี สมุดบันทึกสุขภาพแม่และเด็ก
บัตรอนามัยแม่และเด็ก บัตรผู้ป่วยนอก สมุดทะเบียนและสมุดเบิกวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ และคู่มือ
การทดสอบพัฒนาการเด็กปฐมวัย DenverII (ฉบับภาษาไทย)

ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยนำข้อมูลมาตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่า

8. ข้อมูลที่ได้รับถูกต้องตามสภาพที่เป็นจริง และหลังจากการสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปบันทึกที่สามารถเป็นไปได้ เพราะการถอดเทปบันทึก ทำให้ผู้วิจัยสามารถจดจำรายละเอียดและบรรยากาศต่าง ๆ ได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มตั้งแต่วันที่เก็บข้อมูล โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ดังนี้

1. อ่านบททวนข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดหลาย ๆ ครั้ง เพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหาทั้งหมด
2. หากกลุ่มคำ และข้อความที่บ่งบอกถึงปรากฏการณ์ที่ศึกษาหรือประโยคที่มีความหมายต่อเรื่องที่ศึกษา
3. นำกลุ่มคำหรือข้อความมาตีความหรือให้ความหมายในแต่ละข้อความตามคำบอกเล่าจริงของผู้ให้ข้อมูล
4. นำข้อความต่าง ๆ ในกลุ่มที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาจัดแบ่งเป็นข้อ
5. เขียนอธิบายรายละเอียดของปรากฏการณ์ที่ได้รับแต่ละหัวข้ออย่างชัดเจน และครอบคลุมยิ่งขึ้น โดยตัดข้อมูลส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องทิ้งไป
6. นำรายละเอียดปรากฏการณ์ที่เขียนไว้อย่างชัดเจนมารวมกัน เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ ให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งตามความเป็นจริงมีความเป็นไปได้

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลกระทำไปพร้อมกัน โดยที่การวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละวันเป็นข้อบ่งชี้ว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งต่อไปต้องไปเก็บข้อมูลที่ไหน อย่างไร และแนวคำถามจะปรับเปลี่ยนอย่างไร การเก็บรวบรวมข้อมูลสิ้นสุดเมื่อข้อมูลอิ่มตัว ซึ่งหมายถึงไม่มีข้อมูลใหม่เกิดขึ้น หรือเก็บได้ข้อมูลซ้ำๆ หรือข้อมูลเดิม

จรรยาบรรณของนักวิจัย

ผู้วิจัยคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการเก็บข้อมูล จนกระทั่งนำเสนอผลการวิจัย กล่าวคือ ผู้วิจัยแจ้งวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยไม่ปิดบัง พร้อมกับอธิบายให้ทราบเกี่ยวกับลักษณะการสัมภาษณ์ ระยะเวลาที่คาดว่าจะใช้ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะรักษาความลับด้วยการลบทำลายข้อมูลเมื่อสิ้นสุดการวิจัย ส่วนการนำข้อมูลไปอภิปราย หรือพิมพ์เผยแพร่จะกระทำในภาพรวมเฉพาะในการนำเสนอเชิงวิชาการโดยใช้รหัสแทนชื่อ และให้ความมั่นใจว่าผู้ให้ข้อมูลจะไม่ได้รับผลกระทบทางลบ และในระหว่างการสัมภาษณ์ หากมีคำถามใดไม่สะดวกใจ ในการตอบคำถามก็มีอิสระที่จะไม่ตอบ รวมทั้งสามารถยุติการให้ความ

ร่วมมือในขั้นตอนใด ๆ ของการวิจัยและขอข้อมูลกลับได้ตลอดเวลาโดยไม่ต้องบอกเหตุผล ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรในแบบฟอร์มการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล (ดังรายละเอียดใน ภาคผนวก ข)

การควบคุมคุณภาพการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณภาพของการวิจัย ดังนี้

ความเชื่อมั่น (Credibility) ผู้วิจัยทำการควบคุมรูปแบบและวิธีการวิจัย ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้เข้าไปสร้างความคุ้นเคยและมีส่วนร่วมในคลินิกสุขภาพเด็กดี ก่อนเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้ระยะเวลา 1 สัปดาห์
2. มีการตรวจสอบข้อมูลและยืนยันความหมายต่าง ๆ ของข้อมูลที่ได้มา (Confirmability) โดยนำข้อมูลทั่วไปตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ให้บริการ (Member Check) เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันและเป็นจริง
3. การบันทึกการสะท้อนคิด (Reflexive Journal) ผู้วิจัยจดบันทึกความรู้สึก ความคิดเห็นของตนเองออกจากเรื่องราวที่ได้ยินหรือสังเกตได้ เพื่อเป็นการกักเก็บความรู้สึกส่วนตัวออกจากข้อมูล ทำให้ข้อมูลที่ได้เป็นกลางไม่มีการผสมผสานความคิดของผู้วิจัย
4. ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากหลายวิธี คือ (Triangulation) จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การจดบันทึกภาคสนาม และการตรวจสอบเอกสาร เพื่อเป็นการตรวจสอบสามเส้า และยืนยันซึ่งกันและกัน
5. กระบวนการทุกขั้นตอนของการวิจัย ผู้วิจัยนำมาตรวจสอบความถูกต้องกับอาจารย์ที่ปรึกษา (Peer Debriefing) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพตลอดเวลา

การถ่ายโอนผลการวิจัย (Transferability) ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sample) ที่ครอบคลุมแนวคิดที่ต้องการศึกษา และเขียนบรรยายสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏไว้อย่างละเอียด (Thick Description) ในรายงานฉบับสมบูรณ์ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจขั้นตอนและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนโดยผู้อ่านรายงานการวิจัยสามารถใช้วิจารณญาณในการถ่ายโอนผลการวิจัยไปยังบริบทอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกันได้

การพึ่งพิงกับเกณฑ์อื่น (Dependability) ผู้วิจัยใช้วิธีการหลายวิธีในการตรวจสอบความตรงของข้อมูล เช่น แนวคิดทฤษฎี การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกภาคสนาม การบันทึกการสะท้อนคิดมาเขียนอธิบายอย่างชัดเจน

การยืนยันผลการวิจัย (Confirmability) ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยการตรวจสอบงานวิจัยอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกัน จากบันทึกสาเหตุและเหตุผล (Thick Description) บันทึกการสะท้อนคิด (Reflexive Journal) รวมทั้งการตรวจสอบแนวคิดกับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อยืนยันว่าการวิจัยในครั้งนี้ได้กระทำโดยพยายามขจัดความลำเอียงมากที่สุด